

LITERÁRNÍ NOVINY

Nov. vřpl. Plac. převodesl. 11 81709
Hana Librová
Tvrdeho 22
602 00 Brno

9. prosince 1993, ročník IV
cena 8 Kč
49 (cena čísla v ročním předplatném 5 Kč)

Z OBSAHU:
KAREL OLIVA
Pravidla pravopisu
opus posthumum
MICHAEL ŠPIRIT
Sedm povídek Jana Zábřany
ONDŘEJ VACULÍK
Zlý Koblížek
LUDVÍK KUNDERA
Vzpomínky na města,
kde jsem nikdy nebyl
JOSEF KROUTVOR
Češi ve Vídni
ALEXANDR KLIMENT
Z deníku spisovatele

JAN ŠTOLBA
Vzprícená duha

Naposledy jsem viděl duhu letos v září, na protější straně mléčného údolí u Zdic. Nevypjala se tam ale do obvyklého oblouku; jen stála kolmo nad pahorky jako výstražný sialový sloup, matněla se v soumraku, výzva, vřáměch, vřr. Zbývalo jen spěchat krajem za barevnou šmouhou, hmatat po ní zuřivě, než se setmí.

„Nech mě projít touhle duhou,“ zpíval kdysi Oldřich Janota. Ten obraz mě často napadal jako příměr životních gest, jichž jsem byl svědkem jako účastník nedávné besedy Literárek s aktivisty ekologického hnutí Duha v Brně. Pominu-li základní rozpačitost podobných besed (první řada nejkavě prázdná, zatímco dotazy padají z „vubelské“ pozice od zadní stěny), mě dojmly byly tyto. Dojem první: Sedí tu hrstka velmi mladých lidí, kteří se energicky, vytrvale a pracovitě vřali za věc všech. Jejich umanutost asi leckterého státního úředníka, odpovědného víc za celek než za jednu bolavou část, dráždí jako příliš vyostřená. Nikdo je však nemůže vinít z lhostejnosti. To oni hmatali po duze, oni v ní uviděli vyčkňiční! Ted tu sedí po prohrané (fyzické!) bitvě o Libkovic a jejich hořkost vůči „vládě“ a „moci“ tuhle v nerozpusťnou sedlinu. Do zákrutů vlastního sporu aktivistů s „viadou“ tčžo naničdám, viam však jeho výsledek a zdá se mi trestuhodný: „Vláda“ si udělala nepřítelů právě mezi nejméně lhostejnými! Pokusit se projít maioucí duhou, vřdy rozklemtou kdesi mezi pragmatismem moci a idealismem jejich hřidáčů, bylo nad odvahu a velkoryst ministrů.

Dojem druhý: Kde jsou kořeny ekologické krize? Samozřejmě v našem společném životním stylu. A proti mně v besedním sálku sedí lidé, jejichž zdvřr je jednoznačný a ideální - uskovnit se, ted hneď a osobně, místo konzumerismu navrátit se k pravým hodnotám. Jenomže stačí vykročit, a už se i tenhle duhový most vzdaluje: Systém nás totiž nejen zavazuje výrobky, on nás především zaměstnává! Přestane-li pro něj pracovat - odkud pojde chleba, jež budeme jíst? Sám za sebe sice dokážu bojkovat práci v továrně na freonové ledničky, většinu dělníků však jejich umístění v systému neskýtá lepší alternativu než právě zaměstnání v nějakém závadném průmyslu. Ideální představa odřikání a skromnosti ve svých důsledcích míří rovnou na opačnou stranu společenské duhy, k vytváření úplně nových, neznámých, „neochalických“ sociálních struktur. Chodník skrz duhu však zůstává nevyhlápná a naslouchání působivým chimérám nakonec unavuje, když mnohem víc je pro celek třeba drobných praktických kroků, nudných legislativních opatření, vyhládek a zákazů, a ovšem i dalšího rozvoje očistné supertechiky.

Dojem poslední: Během diskuse, stěžející se zas a znova k otevřeným randám Libkovic a Temelína, ztrácím nakonec nit. Chce se mi uprchnout ze slov, zmizet někam do mrazu krajiny, rozdělit se o bezeslovný noční sněh. Z dálky slyším mladíky z Duhy vřznáet vřčičku vůči intelektuálům, které na besedě prostřednictvím Literárek zastupujeme: Kde byl váš hlas, když my jsme se poukali k bagrům? K mementu Libkovic se nejednou řadí i memento Slavia, určené tentokrát intelektuálům. To zakouřená kavárna si vystloužila jejich peřic, ne boj nelhostejných o severozápadní obec! Útěh bezslovnou pláň. Jedno z poslání dnešního intelektuála: už jím také i nebyl. Utěť abstraktním slovům a namísto nich sformulovat konkrétně účinné tahy akce. Propřičit svou poetiku a řtoriku přřčimnímu úsilí o tu či onu katalyzátorovou vyhládku. A zároveň v předstávěch i v žití hmatat po skrytém „ekologickém“ divořství lidské přítomnosti zde na Zemi, ustřvat je v konkrétních tvarech, potřebách a činech. Nechat se ožehnout vzprícenou duhou.

Josef Vavroušek
ZÁVOD S ČASEM

(Hledání lidských hodnot slučitelných s trvale udržitelným způsobem života)

Vývoj lidské společnosti v posledních staletích je charakterizován řadou zásadních a stále se prohlubujících rozporů. Bouřlivý rozvoj vědy, techniky a vzdělanosti umožnil nejen explozivní, bezprecedentní růst objemu poznatků o světě, ve kterém žijeme, ale také podstatné zvýšení životní úrovně většiny obyvatel Evropy, Severní Ameriky i mnohá jiných oblastí. Zkvalitnila se zdravotní péče o velkou část světové populace, omezil výskyt infekčních chorob, výrazně se snížila úmrtnost. Ve stále větším počtu zemí se prosazují demokratické politické systémy a ideály lidských práv a svobod.

Nemůžeme ovšem opomenout nezádných, nechtěných a ve svých důsledcích nebezpečných rysů tohoto vývoje. Mezi ně patří vysoká a stále rostoucí materiální spotřeba států „Severu“ - a úzké vrstvy bohatých v zemích „Jihu“ - spojená s rychlým čerpáním přírodních zdrojů a produkcí obrovského množství odpadů; 20 % světové populace tak spotřebovává zhruba 80 % zdrojů surovin a energie. Většina obyvatel států „Jihu“ (a část obyvatel „Severu“) žije v chudobě, více než 780 milionů z celkového počtu 5,5 miliardy obyvatel světa dokonce pod hranicí absolutní bídě. Propast mezi bohatými a chudými se tak zvětšuje, oba extrémny pak přispívají k destrukci životního prostředí: bohatí nepřiměřeně vysokou spotřebou a jí odpovídající emisí odpadů všeho druhu, chudí lidé ve snaze zachránit holý život devastují přírodu ve svém okolí. Expanzivní rozvoj euro-americké kultury vede k oslabování nebo dokonce k zániku řady národních nebo regionálních kultur. Dochází k nevyčíslitelným ztrátám kulturního bohatství lidstva, k poklesu jeho schopnosti účinně reagovat na změny situace i ke zvýšené zranitelnosti lidské společnosti.

Nebezpečný je především rozsah a rychlost destrukce přírody a životního prostředí člověka v globálním, regionálním i místním měřítku. To souvisí především s prudkým rozšiřováním technických sehnopostí lidí měnit přírodu, s „globalizací“ civilizace, která je přímým důsledkem dřive nepředstavitelné rychlosti šíření informací a přepravy osob i nákladů a rostoucí intenzity ekonomických i politických vazeb ve světě. Poprvé v historii je tak ohrožena lidská civilizace jako celek a s ní ovšem i nespočetné množství jiných organismů. Tato situace je bezprecedentní: až dosud se zánik určité civilizace dotýkal jen určitého regionu - třeba oblasti mezi Eufratem a Tigrisem, dnes se může dotýkat celé planety. Skuteč-

nost, že světová populace se zdvojnásobuje každých 40 let, je varovná již sama o sobě. Nejrychleji však roste počet obyvatel právě v těch nejchudších zemích, což vede k prudkému prohlubování všech výše naznačených problémů. Každý odklad jejich řešení může vést k nekontrolovaným výbuchům násilí - situace v bývalé Jugoslávii je toho smutným důkazem. Případná snaha jednotlivých regionů izolovat se od okolního světa budováním jiných, tentokrát elektronických opon a zachovat si prosperitu, ať se „venku“ děje, co se děje, je nejen nemorální, ale také krátkozraká, odsouzená k neúspěchu.

Bližší se tedy ke křížovatce - pokud jsme jí již neminuli -, kdy je nezbytné důsledně přehodnotit celý dosavadní vývoj lidského společenství. Vědomí nezbytnosti zásadních - i když nepochoybně velmi diferencovaných - změn se postupně prosazuje ve všech částech světa, přestože bezprostřední motivy jsou značně rozmanité. Klíčovým závěrem konference OSN o životním prostředí a rozvoji (Rio de Janeiro, červen 1992) proto bylo přijetí strategie trvale udržitelného rozvoje jako základního směru dalšího vývoje lidstva.

Trvale udržitelný rozvoj - nebo snad přesněji způsob života - je zaměřen na hledání harmonie mezi člověkem a přírodou, mezi společností a jejím životním prostředím tak, abychom se co nejvíce přiblížili k ideálům humanismu a úcty k životu a přírodě ve všech jejich formách. Je to způsob života, který hledá rovnováhu mezi svobodami a právy jednotlivce a jeho odpovědností vůči jiným lidem i přírodě jako celku, a to včetně odpovědnosti vůči budoucím generacím. Svoboda každého jednotlivce končí nejen tam, kde začíná svoboda druhého, ale také tam, kde dochází k ničení přírody. Zjímáme tak, abychom při uspokojování svých potřeb neomezovali práva těch, co přijdou po nás.

Chceme-li dospět k trvale udržitelnému způsobu života, měli bychom se pokusit navázat na všechno, co je slučitelné s vizí trvale udržitelného způsobu života; a zároveň se snažit vyvarovat čimstosti, které směřují ke vzrůstu těžkých problémů, před nimiž lidstvo stojí.

Nenechte se rušit, jenom si tady naberte trochu náplně do plnicího pera...

Kresba z knihy Renčín 99

Josef Václav
Sládek

ZADUL VICHR NA PODHÁJÍ

Zadul vichr na podhájí,
pták zazpíval v šerém hvozdě,
sněh polétal v sedém kraji,
- zpíváš, ptáku, pozdě, pozdě!

Zpívej! - ne tak zádumčivě,
zpívej trochu veseleji;
vitr duje dnes tak divě,
křídla se ti mrazem chvějí!

Co je po tom v světě komu,
já si zpívám v šerém hvozdě,
chorý pták na suchém stromu -
zpívám proto, že je pozdě.

(Sluncem a stínem, 1887)

všech jeho formách i k přírodě jako celku, využívaní území v rámci mezí jeho přirozené únosnosti; převažující orientace na obnovitelné zdroje, minimalizace odpadu a jejich recyklování.

2. Vztah lidského individua ke společnosti

A. Realita: Extrémní přístupy:

a) jednostranný důraz na soutěživost a individualismus (typický pro „reálný kapitalismus“), založený na předpokladu, že egoistické chování jednotlivce a jeho soupeření s ostatními automaticky nejvíce prospívá nejen jemu osobně, ale také společnosti jako celku („neviditelná ruka“ A. Smitha).

b) jednostranný důraz na kolektivismus (typický pro „reálný socialismus“), ve kterém měly být zájmy jednotlivých členů společnosti podřízeny zájmům celku. Výsledkem byla nekontrolovatelná koncentrace moci v rukou malé skupiny lidí nebo dokonce jednotlivce. Drtivá většina občanů byla zbavena jak práva reálně se podílet na rozhodování o věcech veřejných, tak i řady dalších lidských práv a svobod. To vedlo u většiny lidí k prudkému poklesu sebedůvěry a ke ztrátě pocitu spoluzodpovědnosti za vývoj společnosti i jejího životního prostředí.

B. Alternativa: Vyvážený důraz na jednotlivce a kolektiv, kterým je nejen rodina, obec, vlastní národ či stát, ale i lidstvo jako celek. Doplnění soutěživosti kooperací v zájmu dosažení společných cílů na základě solidarity a altruismu.

3. Vztah k toku času a smyslu dějin

A. Realita: Posedlost idejí kvantitativního růstu, která je založena na přesvědčení, že právě růst ekonomických a fyzikálních veličin, charakterizujících zvyšování objemu výroby a (nebo) spotřeba, je měřítkem

(Dokončení na str. 3)

1. Vztah člověka k přírodě

A. Realita: Kořistnický vztah k přírodě, která je považována především za bezendý zdroj surovin a za pasivní „hřístě“, na němž se odehrávají libovolné aktivity člověka, aniž by byly respektovány meze přirozené únosnosti území; zvyšující se orientace na neobnovitelné zdroje surovin a emise velmi nebezpečných odpadů do prostředí.

B. Alternativa: Vědomí souálcitosti s přírodou, ucta k životu ve

ZÁVOD S ČASEM

(Dokončení ze str. 1)

pokroku. V „reálném socialismu“ bývala tato idea dokonce zakotvena plánem, který měl povahu zákona. Avšak prosazuje se i v zemích s tržní ekonomikou, kde je stagnace nebo pokles tempa růstu HNP považován za národní katastrofu. Taková orientace je ve světě s limitovanými zdroji neperspektivní a v zemích s vysokou životní úrovní samoučelná. Žádný růst založený na rostoucí spotřebě hmotných statků nemůže pokračovat po libovolně dlouhou dobu.

B. Alternativa: Důraz na kvalitativní rozvoj lidské společnosti, zaměřený především na zlepšování kvality života a lidských vztahů, na rozvoj vědy, kultury, duchovních a intelektuálních hodnot, to vše na základě přesvědčení, že jediným prakticky neomezeným zdrojem je lidská tvořivost.

4. Vztah ke smyslu vlastního života

A. Realita: Hedonistická orientace a konzumní způsob života, kdy je hlavním smyslem života dosahování stále většího a většího pohodlí (často za cenu stresu) a uspokojování ničím neomezovaných materiálních potřeb lidí, bez přirozených limitů. Právě na vytváření a stimulování stále nových potřeb je v situaci, kdy jsou všechny „základní“ potřeby lidí v západních demokraciích již dávno uspokojeny, zaměřen celý mechanismus tržní ekonomiky, včetně agresivní reklamy. Množství peněz a výše luxusní spotřeby se staly univerzálním měřítkem úspěchu člověka.

B. Alternativa: Důraz na kvalitu života, vědomou skromnost a odříkání se věcí zbytečných. Právě tyto hodnoty stály u kolébky židovské a křesťanské civilizace a návrat k nim má pro přiblížení se k ideálu trvale udržitelného způsobu života zásadní význam. I zde je součástí kvality života altruismus, solidarita a orientace na duchovní a intelektuální rozvoj člověka.

5. Vztah ke svobodě a k odpovědnosti

A. Realita: Jednostranný důraz na lidská práva a svobody, eroze vědomí spoluzodpovědnosti za běh věcí. Zdůraznění hodnoty lidských práv a svobod osvícenci mělo pro rozvoj evropské (a americké) demokracie velký význam, zejména v kontrastu s předchozím nevolnickým postavením většiny obyvatelstva, nebylo však doprovázeno odpovídajícím vědomím odpovědnosti za věci veřejné, a v „reálném socialismu“ ani za vlastní život. Svoboda jednotlivce je navíc v realitě často redukována na svobodu vydělávat peníze a spotřebovávat materiální statky (Elia Kazan).

B. Alternativa: Rozvoj lidských práv a svobod při respektování symetrie odpovědnosti, která je s nimi spojena, a to jak ve vztahu k jiným lidským bytostem, tak i ve vztahu k přírodě.

6. Vztah k úrovni našeho poznání

A. Realita: „Pýcha rozumu“, spočívá-

jící v jednostranném důrazu na racionalitu a prosté kauzální myšlení a v přeceňování rozsahu, hloubky a spolehlivosti znalostí člověka (počítače) i jeho schopnosti předvídat a usměrňovat budoucí vývoj.

B. Alternativa: Opatrnost při všech zásazích do přírody i do společnosti, vyvarování se činností, jejichž důsledky nemůžeme uspokojivě předvídat, doplnění racionality intuicí a citem, sblížení vědeckého a uměleckého pohledu na svět.

7. Vztah k vlastnímu životu

A. Realita: Odcizení člověka jeho vlastnímu životu, oslabení pudu sebezáchovy; člověk vědomě a dlouhodobě vykonává a propaguje činnosti, o kterých určitě ví, že poškozují jeho zdraví a vedou k destrukci životního prostředí a tím i k ohrožení jeho vlastního života i života jeho bližních.

B. Alternativa: Systematická reflexe a „propagace“ negativních důsledků činnosti člověka pro vlastní zdraví i pro životní prostředí.

8. Vztah k budoucím generacím

A. Realita: Preferování krátkodobých zájmů nad zájmy dlouhodobými a trvalými podle zásady „carpe diem“, život na úkor budoucích generací v důsledku nadměrného čerpání neobnovitelných zdrojů, ničení nebo nedostatečné péče o obnovitelné zdroje a v důsledku jiných ne-

Emanuel Ranný, Havraní krajina VIII, suchá jehla, 1993. Z výstavy v brněnské galerii J. Krále.

bezpečných (a často nevratných) zásahů do přírody. Tržní mechanismy neumějí pracovat v delší časové perspektivě, stejně jako centralizované ekonomiky.

B. Alternativa: Respektování dlouhodobých důsledků lidských činností na základě odpovědnosti za budoucí generace, regulování trhu v rámci právních norem, vycházejících z dlouhodobých koncepcí.

9. Vztah k odlišným názorům a jiným civilizacím

A. Realita: Netolerance k názorům jiných, ideologická, náboženská, rasová či jiná nesnášenlivost, snaha o řešení problémů silou, která se projevila nejen v obou světových válkách, ale také v období „reálného socialismu“, podceňování nebo ignorování jiných civilizací, založené na neopodstatněném pocitu nadřazenosti, někdy agresivní chování vůči těmto civilizacím (v minulosti vojenské, dnes ekonomické a kulturní).

B. Alternativa: Vzájemná tolerance při zachování ideálů, lepší poznání a pochopení jiných civilizací a snaha poučit se z jejich kultury a zkušeností.

10. Vztah ke věcem společným

A. Realita: Rezignace na spolurozhodování o věcech společných a pasivita, zejména v bývalých zemích „reálného socialismu“, ale zčásti také v západních demokraciích, omezení velkého počtu lidí při rozhodování na pouhé vhození volebního lístku do urny jednou za čtyři roky, infantilizace společnosti.

B. Alternativa: Rozvoj participativní demokracie spojující přednosti reprezentativní demokracie se samosprávou tak, aby každý občan měl reálnou možnost podílet se na rozhodování.

Uvedená pracovní hypotéza, kterou je ovšem nezbytné důkladně prověřit, je abstrakcí, zobecněním významných hodnotových postojů euroamerické civilizace posledních staletí. Zároveň navazuje na ty řecko-římsko-židovsko-křesťanské kořeny naší civilizace, které by nás mohly vést na cestě směřující k ideálům trvale udržitelného způsobu života (hodnoty B). Budoucnost zřejmě do značné míry závisí na tom, jak vysoko na žebříčku svých hodnot umístíme hodnoty typu B, a jak v sobě potlačíme hodnoty typu A. Je to závod s časem.

Z výstavy Pražská asanace (Zatracování i obdivovaný projekt obce Pražské), která je instalována v Muzeu hl. m. Prahy do 4. 9. 1994